

ΒΥΡΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ (1851-1877)

ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΑΙΟΥ

δ.φ., π. Διευθύντρια

Έθνικης Βιβλιοθήκης τής Ελλάδος

Ο βυρωνισμός ως λογοτεχνικό και ιδεολογικό κίνημα έμφανίσθηκε στην Ευρώπη στη δεύτερη δεκαετία του ΙΘ' αιώνα, ενώ στην Ελλάδα έφθασε καθυστερημένα λόγω της εμπόλεμης κατάστασης του τόπου. Ωστόσο η αναστροφή των Ελλήνων λογίων με τὸ ἔργο του Byron εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους, ὅπως δείχνουν οἱ μεῖξεις¹ στὸν προεπαναστατικό τύπο γιὰ τὸν Ἀγγλο ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του. Μὲ τὴν προσφορά του στὸν Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας ὁ Byron ἔγινε γνωστός ὡς ἱστορικό πρόσωπο, ἔγινε μῦθος καὶ ἱερὸ σύμβολο, πὸν μαζί με τὸ ποιητικό του ἔργο ἐπηρέασαν τὴ σκέψη καὶ τὴν πράξη τῶν Νεοελλήνων σὲ ὅλο τὸν ΙΘ' αἰώνα.

Ο βυρωνισμός ως λογοτεχνικό κίνημα εἶναι παρακλάδι τοῦ ρομαντισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐμπλούτισε μεῖς ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, σὲ βαθμὸ μάλιστα πὸν αὐτὸς ξεκίνησε στὸν τόπο μας, ὅπως ἔδειξαν νεώτερες μελέτες, μεῖς σύμβολα βυρωνικά.²

1. Κεφαλληναίου (1995) 69-80.

2. Δημαρᾶς (1947) 55, (1985) 42.

Τὴν ἀνάπτυξη τοῦ βυρωνισμοῦ, ὅπως καὶ γενικότερά του ρομαντισμοῦ, πέρα ἀπὸ κάποιο βαθμὸ μίμησης δυτικῶν προτύπων, ὑποβοήθησαν οἱ νέες καὶ ἄσχημες ἐθνικοπολιτικὲς καὶ κοινωνικοοικονομικὲς συνθήκες τοῦ νέου κρατιδίου, ποὺ εἶχαν δημιουργήσει μίαν ζοφερὴ ἀτμόσφαιρα. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἄσχημο κλίμα ὁ Νεοέλληνας ζεῖ ἔντονα τὴν πτώση τοῦ ἰδανικοῦ³ τῆς Ἐπανάστασης καὶ ἀρνεῖται τὸ ἄσημο παρόν.

Ὁ Byron, ἀπὸ τὴν ἄλλη, λάτρης τῶν ἑλληνικῶν ἀξιῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅπως καὶ συμπαραστάτης τῶν καταπιεσμένων, ἀποτυπώνει στὸ ἔργο του τὴν ἀπογοήτευση καὶ τὴν ἀγανάκτηση γιὰ τὴν ἔλλειψη ἐλευθερίας καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία, καταδικάζει τὴ δουλεία καὶ τὴν ἐκμετάλλευση καὶ προτρέπει τοὺς ὑπόδουλους σὲ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, σαρκάζει τὶς κοινωνικὲς συμβατικότητες καὶ ἀρνεῖται τὶς καθιερωμένες ἀρχές. Ἐκφράζει δηλαδὴ τὸν δυσαρεστημένο Ἕλληνα μὲ ὅσα συμβαίνουν γύρω του. Γι' αὐτὸ κατόρθωσε νὰ λειτουργήσει κυριολεκτικὰ στὴ σχέση πομποῦ-δέκτη στοὺς Ἕλληνες ὁμοτέχνους του καὶ νὰ ἀποτελέσει τὸ σπουδαιότερο πρότυπό τους, σὲ βαθμὸ μάλιστα ποὺ ὁ Παλαμᾶς ἀναφερόμενος στὴ νέα ἑλληνικὴ ποίηση ἔγραψε: «αὕτη ἐπὶ διάστημα σαράντα καὶ πλέον χρόνων εἶχε βουτηγθῆ εἰς τὸν βυρωνισμόν, καθαρισταὶ καὶ χυδαῖσταί, ἀληθινοὶ ποιηταὶ καὶ μέτροιοι στιχοπλόκοι ποιοὺς ὀλίγοι ποιοὺς πολὺ φέρουν ἀποτυπωμένην ἀξίως ἢ οἰκτρῶς τὴν σφραγίδα τῆς βυρωνικῆς ποιήσεως⁴». Νεώτερος μελετητὴς διατύπωσε ἀνάλογη ἄποψη μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ πὼς ὁ ἑλληνικὸς ρομαντισμὸς στὸ μεγαλύτερο μέρος του καὶ στὰ χαρακτηριστικότερα φαινόμενά του εἶναι βυρωνικός⁵».

Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἀνοδικὴ πορεία ποὺ ἀκολούθησε ὁ βυρωνισμὸς μὲ ἐπιδράσεις στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία, μὲ μεταφράσεις τῶν ἔργων τοῦ Byron, μὲ μελέτες γύρω ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ μὲ ποίηση ἀφιερωμένη στὸν ποιητὴ καὶ στρατιώτη.

Τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ του ρομαντικοῦ βυρωνισμοῦ, ὅπως εἶναι⁶: ἡ φυγὴ σὲ ἔνδοξους τόπους τοῦ παρελθόντος, ἡ ἀθεΐα, ἡ αἰμομιξία, ἡ θλίψη, ὁ σαρκασμὸς καὶ ὁ ριζοσπαστικὸς φιλελευθερισμὸς ἀπαντοῦν στὶς ἑλληνικὲς ποιητικὲς δημιουργίες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δεκαετίας τοῦ 1830. Τὸ κίνημα ἔφθασε στὴν κορύφωσή του στὴ δεκαετία τοῦ 1860 καὶ

3. Κεφαλληναίου (1995) 84-85, 132-36.

4. Παλαμᾶς (1969) 404.

5. Μουλλᾶς (1978) 59.

6. Κεφαλληναίου (1995) 82.

ἀκολούθησε τὸν ρομαντισμὸ στὴν πώση του στὴ δεκαετία τοῦ 1870. Ἐκτοτε ὁ λογοτεχνικὸς βυρωνισμὸς διατηρήθηκε ὡς θεραπαινίδα τοῦ πολιτικοῦ βυρωνισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ ἑναργεῖς μαρτυρίες ἐντάσσουν στοὺς ἐθνικοὺς πολιτικοὺς χειρισμοὺς καὶ στὶς ἐνέργειες γιὰ προσάρτηση στὸν κορμὸ τῆς Ἑλλάδος τῶν ὑπόδουλων ἀκόμα περιοχῶν.

Ἀπὸ τὴ μακρὰ αὐτὴ πορεία τοῦ βυρωνισμοῦ στὸν 19 αἰῶνα, μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα ἡ σχέση του μὲ τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ 1850 ἕως τὸ 1877, διότι ὁ βυρωνισμὸς ἄσκησε σημαντικὴ ἐπίδραση στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ μάλιστα στὴν ποίηση αὐτῆς τῆς περιόδου καὶ συγκεκριμένα στοὺς γνωστοὺς ὡς Ράλλειους καὶ Βουτσιναίους ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς, οἱ ὁποῖοι ὀνομάσθηκαν ἔτσι ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν χορηγῶν τους.

Στὴ δεκαετία τοῦ 1850, κατὰ τὴν ὁποία ἐπικράτησε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγαθαγγελισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ μεσσιανισμοῦ,⁷ ἀναπτύχθηκε ἕνας ρομαντικὸς ἐθνικισμὸς, βασισμένος στὸ μεγαλοϊδεατικὸ πρόγραμμα, ποὺ προκάλεσε συγκινήσεις, ἐξάρσεις καὶ ἀπογοητεύσεις.

Παράλληλως πρὸς τὸ ἐθνικὸ θέμα καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάσταση τῆς περιόδου ἕως τὴ Μεταπολίτευση χαρακτηρίζεται «ἔκρυθμος»⁸. Ἀλλὰ ἡ συρροὴ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων συντελεῖ στὴν ἐπικράτηση τῶν ἰδεῶν καὶ τὴ συστηματικὴ ροπὴ τοῦ πνεύματος. Χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τῆς ἐποχῆς δίνει ὁ Μπάμπης Ἄννινος: «Τὸ πνεῦμα δείκνυται μᾶλλον ἐξημιμένον, μᾶλλον ὀργῶν, τὸ ὕφος ἐλευθεριάζει· τὴν ὀμαλότητα διαδέχεται ἀνωμαλία· τὸ κοινὸν καὶ σύνηθες δὲν ἀρέσκει πλέον, γεννῶνται πόθοι ἀόριστοι, ἀνεκπλήρωτοι. Ἐπιδιώκεται ἡ παραδοξολογία· ὁ νοῦς φέρεται πρὸς τὰς χιμαῖρας κενεμβατῶν· τὰ αἰσθήματα κυριεύονται ὑπὸ ὑστερικοῦ κλονισμοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίπλαστον καὶ φαντασιώδη λάμπιν τῶν βεγγαλικῶν φώτων, ὁ βασιλεύων ἤδη ἐν τῇ πολιτικῇ ἄκρατος ρωμαντισμὸς εἰσελαύνει νικηφόρος καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῶν γραμμάτων».⁹

Τὴ συστηματικὴ ροπὴ τοῦ πνεύματος μαρτυροῦν καὶ οἱ γλωσσολογικοὶ ἀγῶνες, ποὺ συχνὰ ἔφθασαν σὲ παροξυσμοὺς, ὅπως διατυπώθηκαν στὸ ἔργο τοῦ Παναγιώτη Σούτσου ἢ *Νέα Σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου*¹⁰

7. Πολίτης (1920) 24-26· Πολίτης (1969) 173-77· Παπαδόπουλος (1920) 387-92· Μπασιῆς (1951).

8. Ἄννινος (1888) 45.

9. Ἄννινος (1888) 45.

10. Σοῦτσος (1853).

καὶ στὸ ἀπαντητικὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσωπίου *Τὰ Σούτσεια*¹¹. Πρόκειται γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας σὲ συνάρτηση μὲ τὸν μεγαλοϊδεατισμὸ, τὴν πιστοποίηση τῆς συνέχειας τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης καὶ φυλῆς ἀπὸ τὴ μία καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τοῦ ἀντιδυτικῆ καὶ ἀντιδιαφωτιστικῆ πνεύματος, ποὺ διατείνονταν ὁ κοραϊσμὸς καὶ ὁ σολωμισμὸς. Ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ διαμάχη τοῦ 1853 γιὰ τὴ γλώσσα, ποὺ μεταφέρουν τὰ δύο προαναφερθέντα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀντίστοιχα ἀρχαϊστικὸ καὶ ἀντιαρχαϊστικὸ μανιφέστο, πᾶσι πολὺ πιδὸ πέρα ἀπὸ τὴ γλώσσα, εἶναι ἕνας ἰδεολογικὸς ἀγῶνας μὲ ἄμεσους πολιτικοὺς στόχους, μία σύγκρουση νοοτροπιῶν¹².

Ράλλειοι Ποιητικοὶ Διαγωνισμοὶ

Οἱ νέες ἰδεολογικὲς πραγματικότητες ἐπέβαλαν τὴν ἀναθεώρηση τῆς θέσης τοῦ ποιητῆ μέσα στὴ νεοελληνικὴ κοινωνία. Ἡ καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν, ποὺ ἀγωνοθέτησε ὁ Ἀμβρόσιος Ράλλης,¹³ καθύψυνε τὴν ποίηση στὴν ἐξυψηρέτηση μιᾶς ὑψηλῆς χρησιμοθηρίας καὶ ἐπέβαλε τὸν ποιητὴ ὡς κεντρικὸ πρόσωπο μέσα στὴν Πολιτεία.¹⁴

Τὴ μεγάλη σημασία ποὺ ἀπέδιδαν πραγματικὰ στὴν παρουσία τῆς ποίησης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μαρτυροῦν τὰ περιεχόμενα τῆς ἔκθεσης τοῦ πρώτου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1851 ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς σχετικὰ μὲ τὴν ὠφέλεια ποὺ παρέχει ἡ ποίηση σὲ ἕνα ἀρτισύστατο κράτος: «οὐδεὶς ἠμφισβήτησε βεβαίως τῆς ποιήσεως τὴν εὐγενῆ κλῆσιν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς ὑψηλὴν ὠφέλειαν εἰς τὰ ἔθνη. Ὅτι αὐτὴ, ἀνωτέρας ἀρμονίας ἀντήχησις, αἴρει τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς ὕλης τὴν ἐπαφήν, καὶ ἐκτείνει αὐτὰς εἰς ἀρετὴν καὶ μεγαλοφροσύνην, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη τῆς νηπιότητος τῶν ἔθνῶν τροφὸς καὶ διδάσκαλος, ὁ εὐκλεέστερος αὐτῶν στέφανος ἐπὶ τῆς ἀκμῆς των καὶ γλυκεῖα παραμυθία ἐπὶ τοῦ γήρως των, τοῦτο ἠσθάνθη πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ αἰσθανθῆ ποίησιν ἢ

11. Ἀσώπιος (1853).

12. Μουλλᾶς (1974) 132-50.

13. Γιὰ τὸν Ἀμβρόσιο Ράλλη, βλ. Βυζάντιος (1902) 93-95, Μακρυμύχαιος (1970) 14-15. Γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ, τοὺς στόχους καὶ τὴ συμβολὴ του, βλ. Βαλέτας (1938) 1813-44, Μουλλᾶς (1989).

14. Δημαρᾶς (1954) κβ'.

ἀνεγνώρισε πᾶς ὁ μελετήσας περὶ αὐτῆς»¹⁵. Καὶ ἄλλοῦ: «Αὕτη ἀναφλέγει τὸν ἔρωτα τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης, ἀναθερμαίνει τὴν ψυχρανθεῖσαν φιλογένειαν, καταστέλλει τὰ ἀγενῆ πάθη, κατασιγάξει τὴν δύσηχον φιλαυτίαν καὶ κινεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς πράξεις κοινωφελεῖς καὶ ἡρωϊκάς, δι' ἃς καὶ ζῶν τιμᾶται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ θανυμάζεται καὶ θανῶν ὑμνεῖται καὶ μακαρίζεται».¹⁶

Εἰδικότερα, οἱ Ράλλειοι ποιητικοὶ διαγωνισμοί, ποὺ ἀποτέλεσαν τὸ ἐπίκεντρο τῆς φιλολογικῆς ζωῆς τῆς νεοσύστατης ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐπιδίωξαν τὴν καθιέρωση τῆς καθαρεύουσας γλώσσας¹⁷ καὶ τὴν ἀνάσχεση τῆς ἐξάπλωσης τοῦ ρομαντισμοῦ. Οἱ ἐνέργειες αὐτὲς στόχευαν στὴν ἐξυπηρέτηση ἐθνικῶν σκοπῶν.

Στὴ δεκαετία τοῦ 1850, ποὺ ἐρευνᾶται ἰδιαίτερα ἐδῶ, ὁ Βυγον καὶ τὸ ἔργο του ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκτιμῶνται καὶ νὰ ἀσκοῦν τὴν ἴδια ἐπίδραση, ὅπως καὶ πρὶν, στὴν ποιητικὴ παραγωγή τοῦ τόπου. Γι' αὐτὸ στοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς ὑποβάλλονται πρὸς κρίση καὶ ἔργα μὲ ἐμφανῆ τὴ βυρωνικὴ ἐπίδραση¹⁸. Ὅρισμένα μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ ἐπαινοῦνται ἢ βραβεύονται, ὅπως εἶναι ὁ *Στράτις Καλοπίχειρος* (1851)¹⁹ τοῦ Στέφανου Κουμανοῦδη καὶ ὁ *Ἄπατρις* (1854)²⁰ τοῦ Θεοδώρου Ὁρφανίδου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλων βυρωνικῶν ἔργων σημειώνεται ἡ συμμετοχὴ στοὺς διαγωνισμοὺς, ποὺ ἀξιολογοῦνται ἢ ἐπικρίνονται ἀνάλογα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν, ὅπως εἶναι ὁ *Πλάνης* (1855)²¹ τοῦ Βερναδάκη, *Φῶτος καὶ Μυρσίνη* (1857, 1859)²² τοῦ Σοφοκλῆ Καρύδη, *Τίτος καὶ Ὅθων* (1858)²³ τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, *Ὁ Ἑλλήν τῆς Κορίνθου* (1860)²⁴ ἄγνωστου συγγραφέα, ὁ *Ἅγιος Μηνᾶς* (1860)²⁵ τοῦ Θεοδώρου Ὁρφανίδου κ.τ.λ.

15. «Ἡ διὰ τὸ ἔτος 1851 ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς», *Πανδώρα* 2 (1851-1852) 702.

16. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1852», *Πανδώρα* 3 (1852-1853) 44-45.

17. Μπούρας (1965) 124, 126, 134-35.

18. «Ἡ διὰ τὸ ἔτος 1851 ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς», *Πανδώρα* 2 (1851-1852) 703-704.

19. Κουμανοῦδης (1851).

20. Ὁρφανίδης (1854). Γιὰ τὴν κρίση τοῦ διαγωνισμοῦ, βλ. «Ἐκθεσις τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1854», *Πανδώρα* 5 (1854) 37-39.

21. Βερναδάκης (1855) 55-58.

22. Καρύδης (1857) 27, 30, (1859) 26.

23. Βλάχος (1858) 76-77.

24. [Ἄγνωστου ποιητῆ]. 1860. *Ὁ Ἑλλήν τῆς Κορίνθου* βλ. «Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ 1860», *Πανδώρα* 11 (1860) 28-29.

25. Ὁρφανίδης (1860). Γιὰ τὴν κρίση τοῦ διαγωνισμοῦ, βλ. «Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ 1860 ἔτους», *Πανδώρα* 11 (1860) 31-34.

Στὸ πλατύτερο κοινὸ ὁ Byron ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι γνωστὸς ὡς ὁ ποιητὴς ποὺ θυσίασε τὰ πλούτη του καὶ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Παρέμενε τὸ σύμβολο τὸ δεμένο μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους καὶ τίποτε δὲν φαινόταν ἱκανὸ νὰ τὸν προσβάλει. Ἡ γενικότερη πνευματικὴ κατάσταση τοῦ νεοσύστατου κράτους δὲν βοηθοῦσε στὴ μεγαλύτερη ἐκτίμηση τῆς προσωπικότητάς τοῦ ποιητῆ. Ἡ ὑψηλὴ ποιότητα τοῦ ἔργου του δὲν ἦταν κατανοητὴ ἀπὸ τὸ χαμηλοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου ἐλληνικὸ κοινό, οἱ δὲ λόγιοι Ἕλληνες δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐκλαΐκευση τοῦ ἔργου του.²⁶ Ἔτσι, ἕως τὰ μέσα τουλάχιστον τῆς ἑκτῆς δεκαετίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς σχετικῆς ἔρευνες, ὁ λαὸς δὲ γνώριζε σὲ ἱκανοποιητικὴ ἔκταση τὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ Byron. Στὸν ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς λογοτεχνίας περιοδικὸ τύπο τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἦταν τὰ περιοδικὰ *Εὐτέρη* καὶ *Πανδώρα*, οἱ πρῶτες διατυπωμένες ἀπόψεις γιὰ τὸν Byron ἐξαίρουν τὰ εὐγενῆ καὶ φιλόφροντα αἰσθήματα τοῦ «μεγάλου» καὶ «ἐνδοξου» φιλέλληνα ποιητῆ.²⁷ Τὴν πρώτη σημαντικὴ μνεῖα στὸ ἔργο τοῦ Byron προσφέρουν μεταφράσεις ξένων διατριβῶν δημοσιευμένων στὴν *Πανδώρα*, ἀλλὰ καὶ αὐτοτελῶς, ποὺ ἐνημερώνουν τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου φιλέλληνα καὶ προκαλοῦν τὴ συμπάθεια γιὰ τὸν κυνηγημένο ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ Ἄγγλο ποιητῆ.

Καὶ ἐνῶ ἕως τώρα ἦταν εὐνοϊκὴ ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Byron καὶ τοῦ ἔργου του, ὅμως ἡ μεγάλη ἐξάπλωση τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ τοῦ βυρωνισμοῦ σὲ βαθμὸ ποὺ ἐγκυμονοῦσε κινδύνους, κυρίως στὰ ἦθη τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας, ἦταν ἐπόμενο νὰ προκαλέσει τὶς πρῶτες ἀντιδράσεις.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν, ποὺ φαίνεται πῶς μὲ τὴ διατύπωση τῶν διάφορων ἀπόψεων καθοδηγοῦσε καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐλληνικῆς ποίησης, ἡ ὁποία εἶχε ἕως τότε δεχθεῖ τὴ ρομαντικὴ καὶ βυρωνικὴ ἐπίδραση, κατὰ τὸν ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1855

26. Ἡ ἴδια κατάσταση ἐπικρατοῦσε μία δεκαετία ἀργότερα, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ κείμενο ἀνωνύμου ἀρθρογράφου βυρωνικοῦ θέματος στὴν *Πανδώρα*, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «καθόσον ἡμεῖς τουλάχιστον ἐνθυμούμεθα, οὐδεμία ἀφήγησις τῶν κατὰ τὸν εὐεργέτην ἐκεῖνον τῆς Ἑλλάδος ἐξεδόθη ἐλληνιστί»: βλ. [Ἀωνύμου], «*Ἡρώων τοῦ Βάϊρον*». *Πανδώρα* 16 (1865) 140. Ὁ ἀρθρογράφος, ποὺ φαίνεται ὅτι ἀνήκε στὴν κατηγορία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του, ἀγνοοῦσε ἀκόμη καὶ τὴ μετάφραση τοῦ Σ. Α. Ζορμπὰ στὰ ἑλληνικὰ τῆς βιογραφίας τοῦ Byron ἀπὸ τὸν Villemain, ποὺ εἶχε κυκλοφορήσει ἀπὸ τὸ 1856.

27. [Ἀωνύμου], «Ὁ Λόρδος Βύρων ἐν Ἀθήναις», *Εὐτέρη* 1 (1851) 546 [Ἀωνύμου], «Πίθος τοῦ Λόρδου Βύρωνος». *Πανδώρα* 6 (1855) 385.

συνέστησε στους νέους ποιητές την αποφυγή σύνθεσης έργων τὰ ὅποια δὲν ἀπέβλεπαν σὲ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «ἀρέσκειν».²⁸ Ὁ εἰσηγητὴς καθηγητὴς Φίλιππος Ἰωάννου, διαπραγματευόμενος τὴ σχέση τέχνης καὶ ἠθικῆς κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἔργου Ὁ Πλάνης, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἠθικὴ τῶν βυρωνικῶν του ἡρώων ποῦ ἀποδοκίμαζε, ὑπέδειξε στοὺς ποιητὲς τὴ δημιουργία ἔργων, τὰ ὅποια νὰ συμβάλλουν καὶ στὴν ἠθικὴ διάπλαση τῶν πολιτῶν, σύμφωνα μὲ τὴν πλατωνικὴ θεωρία γιὰ τὴν ποίηση, ποῦ ὄφειλαν νὰ μελετήσουν «ὡς ποιηταὶ πολιτείας ἀρτισυστάτου». Ἐμμέσως ἐπομένως συνέστησε τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύνθεσης ἔργων μὲ θεματολογία ἀνάλογη τοῦ Πλάνητος, δηλαδὴ τῆς αἰμομιξίας. Δύο χρόνια ἀργότερα, κατὰ τὸν ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1857, οἱ πανεπιστημιακοὶ κριτὲς ἀντέδρασαν πολλὸ ἔντονα στὴν ἐξάπλωση τῶν ρομαντικῶν καὶ κυρίως τῶν βυρωνικῶν τάσεων. Ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διαγωνισμοῦ καθηγητὴς Στέφανος Κουμανούδης, ὅπως λίγους μῆνες ἀργότερα καὶ ὁ πρύτανης Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, ἀναφερόμενοι στὴν ποιότητα τῶν ποιημάτων ποῦ εἶχαν ὑποβληθεῖ, παρατήρησε ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὅτι καὶ «τινὰ ἔχουσιν ὑποθέσεις ἠθικῶς μεμπτάς, ἀδελφῶν ἔρωτας. Τοιαῦτα τὰ *Μυρσίνη καὶ Φῶτος, ὁ Ραψωδός, Ἀδελφότης καὶ Ἔρως*... Οἱ κριταὶ ἄλλας ἀρχὰς ἀσπάζονται καὶ εἶναι τῆς γνώμης ὅτι δὲν πρέπει παρ' ἡμῖν οἱ ποιηταὶ νὰ ἐνασμενίζωνται εἰς τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐθίζωσιν οὕτω τοὺς ἀναγνώστας τοὺς εἰς τὴν ἠπίαν ἀποδοχὴν τῶν ἀνοσιουργημάτων πρὸς βλάβην τῆς ἀρτισυστάτου ἡμῶν πολιτικῆς κοινωνίας· καὶ ἂν ἡ ποίησις δὲν ἐπαγγέλλεται πάντοτε τὴν ἠθοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ ὄφειλεν, δὲν πρέπει ὅμως νὰ κάμνη αὐτὸν καὶ χεῖρονα τοῦ ὅ,τι εἶναι συνήθως... Ἄν οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ ἐδραματούργησαν Οἰδίποδας καὶ Αἰγίσθους καὶ Κλυταιμνήστρας, παρέλαβον τὰς ὑποθέσεις ταύτας ἐκ τῆς παραδόσεως, δὲν τὰς ἔπλασαν αὐτοί· λαβόντες δὲ αὐτὰς ἐκ μεγάλων καὶ ἡγεμονικῶν οἴκων, παρέστησαν αὐτάς... ὡς εἰκόνα φρικαλέαν τοῦ κακοδαίμονος ἀνθρώπου, ὅταν καὶ ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ εὐρισκόμενος ἄγεται ἀναξίως ἑαυτοῦ ὑπὸ τῶν ἀβούλων παθῶν... Μετὰ δυσαρεσκείας ἐθεωρήθησαν καὶ αἱ πολλαὶ παραφροσύναι καὶ μανίαι, τὰς ὁποίας περιέχουσι καὶ τούτου τοῦ ἔτους ὡς καὶ ἄλλων προτέρων ἐτῶν τὰ ποιήματα. Καὶ τοῦτο οὐδόλως ἑλληνικὸν τὸ πάθος ἀλλὰ ξένον μίμημα». Καὶ χωρὶς νὰ κατονομάσει τὸ πρότυπό τους, τὸν Byron, κατέληξε: «Εἰς κόρακας λοιπὸν ἐρρέτωσαν καὶ τὰ παρὰ φύσιν ψεύδη τῆς νεωτέρας τῶν ποιητῶν σχολῆς, ἥτις

28. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1855», *Πανδώρα* 6 (1855) 58.

τὸ ἐπαναλαμβάνομεν εἶναι ὀθνεῖα, ξένη, οὐχὶ ἑλληνική». ²⁹ Ἡ ἔννοια τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ Κουμανούδη ἐπαναλαμβάνεται στὸν πρῦτανικὸ λόγὸ τοῦ Ἀσωπίου, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει ἐμμέσως ὡς «αἰσχρά» τὰ ποιήματα ποὺ περιέχουν «ἀθεμίτους ἔρωτας, ἀδελφογαμίας καὶ τὰ τοιαῦτα», μὲ τὴ δήλωση ποὺ κάνει ὅτι οὐδέποτε ἐπίσημος κριτὴς θὰ συστήσει αὐτὰ «ὡς τίμιον καὶ ψυχοσωτήριο ἀνάγνωσμα». ³⁰

Ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ αἰμομιξία ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς βυρωνικῆς ποιήσεως, καταφαίνεται ὅτι ὁ βυρωνισμὸς, χωρὶς νὰ κατονομάζεται, δέχθηκε τὸ πρῶτο κτύπημα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἐπίσημου κριτῆ, ποὺ εὐδοκίμως εἶχε ὑπηρετήσῃ παλιότερα τὸν βυρωνισμὸ, ἀλλὰ τῶρα ἔχει προσχωρήσει στὸ στρατόπεδο τοῦ Διαφωτισμοῦ, στὸ ὁποῖον ἀνῆκε καὶ ὁ ἄλλος ἐπιτιμητὴς Ἀσώπιος.

Τὸ ἔτος 1857 φαίνεται πὼς ἀποτέλεσε τὴν ἀρχὴ τῆς πολεμικῆς κατὰ τοῦ βυρωνισμοῦ, γιατί λίγο ἀργότερα, τὸ 1860, σημειώνεται ἡ ἀνοικτὴ πλέον ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Byron ἀπὸ τὸν εἰσηγητὴ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ διαγωνισμοῦ Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ. Ὁ Ραγκαβῆς, ποὺ ἦταν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ρομαντικοῦ μανιφέστου στὴν Ἑλλάδα, τὸ 1837, σημείωσε στροφή πρὸς τὸν κλασικισμὸ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1840. Ὡς εἰσηγητὴς τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν τοῦ 1853 καὶ ἰδιαίτε-
 ρως τοῦ 1854 ἐπισήμανε καὶ ἀποδοκίμασε τὴν ἐξάπλωση τοῦ ρομαντισμοῦ. Τῶρα μία ἐξαετία ἀργότερα, τὸ 1860, ἐξαιτίας τῆς κατάχρησης τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφορῶν ἀπὸ τοὺς νέους ποιητὲς δὲν δίστασε νὰ κατηγορήσει ὡς ὑπαίτιο αὐτῶν τὸν Byron. Συγκεκριμένα, κατὰ τὸν σχολιασμὸ τοῦ ἔργου ὁ Ἅγιος Μηνᾶς τοῦ Ὁρφανίδου, ὑπογράμμισε τὰ ἐξῆς: «Καὶ ἐπειδὴ περὶ παθῶν ὁ λόγος ἃς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι παρὰ τοῖς νέοις ἡμῶν ποιηταῖς μεγίστη γίνεται χρῆσις καὶ κατάχρησις τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφορῶν, αἰσθηματικῆς κληρονομίας νομίζομεν, τοῦ Ὀδοιπόρου, θετοῦ υἱοῦ τοῦ Βύρωνος». ³¹ Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀκούσθηκε τὸ ὄνομα τοῦ Βύρωνος ὡς ὑπεύθυνος τῶν ρομαντικῶν συμφορῶν στὴ νεοελληνικὴ ποίηση ἀπὸ ἐπίσημο κριτῆ, ἔστω καὶ μὲ τὴ μέθοδο τῆς ἀναγωγῆς,

Τὸν ἴδιο χρόνον κι ἄλλος θιασώτης τοῦ Byron, ὁ Βερναρδάκης, ὁ ὁποῖος στὸ παρελθόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς βυρωνικὲς ἐπιδράσεις ³² στὸ ἔργο του, εἶχε ἀναλάβει καὶ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ρομαντικοῦ δράματος στὰ

29. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ ἔτους 1857», *Πανδώρα* 8 (1857) 27, 28.

30. Ἀσώπιος (1857) 508.

31. «Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ 1860», *Πανδώρα* 11 (1860) 33.

32. Βλ. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1855», *Πανδώρα* 6 (1855) 55-58.

προλεγόμενα τοῦ ἔργου του *Μαρία Δοξαπατρή*,³³ εἶχε σημειώσει στροφὴ πρὸς τὸν κλασικισμὸ καὶ μὲ περιφρόνηση ἐκφραζόταν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ γιὰ τὴν «ὀσσιανοβυρωνολαμαρτινικὴ σπληνολογία».³⁴

Εἶναι φανερὸ πὼς ἔχει ἀρχίσει πλέον νὰ κλιμακώνεται καὶ νὰ ἐξελπώνεται ἢ ἐπίθεση κατὰ τοῦ ἱεροῦ συμβόλου στὸν συγκεκριμένο πάντα χῶρο τῆς λογοτεχνίας.

Ἡ μόνη δημόσια ὑπεράσπιση τοῦ Βυρον, ποὺ ἀκούσθηκε τότε, ἦταν τοῦ ποιητῆ τοῦ *Ἁγίου Μηνᾶ* Θεοδώρου Ὁρφανίδου κατὰ τὴν ἀντίκρουση τῶν αἰτιάσεων τοῦ εἰσηγητῆ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ Ἄλ. Ρίζου Ραγκαβῆ. Ὁ Ὁρφανίδης, μετὰ τὸν θαυμασμὸ καὶ τὴ λατρεία ποὺ ἐξέφρασε γιὰ τὸν Ἄγγλο ποιητῆ, ὑποστήριξε μὲ παρρησία τὸν κανόνα τῆς βυρωνείας σχολῆς: «Ἄκουε τὴν καρδίαν σου καὶ γράφε τὴν ποίησιν».³⁵ Δὲν δίστασε μάλιστα νὰ τὸν συγκρίνει πρὸς τοὺς ἀριστοτελικοὺς κανόνες τῆς ποίησης ποὺ «φαίνονται σχολαστικῶν ἀκροάματα». Ὁ ἴδιος μέσα σ' αὐτὴ τὴ διαμάχη τόνισε πρὸς τοὺς ἀναγνώστες του: «Ἀκούετε τὴν καρδίαν σας καὶ κρίνατε τὴν ποίησιν».³⁶

Βουτσινάιοι Ποιητικοὶ Διαγωνισμοὶ

Τὸ 1861 ὁ Ι.Κ. Βουτσινᾶς,³⁷ μετὰ τὴ ματαίωση τοῦ Ράλλειου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀνέλαβε τὴ χορηγία ἐνὸς νέου φιλολογικοῦ διαγωνισμοῦ, ποὺ ἔμεινε γνωστὸς ἀπὸ τὸ ὄνομά του ὡς Βουτσινάιος καὶ κράτησε ἕως τὸ 1877. Τὸ Πανεπιστήμιο ἀνέλαβε τὴ διεξαγωγή καὶ κρίση τοῦ διαγωνισμοῦ ἐπὶ μία δεκαπενταετία. Ἡ ποίηση προσανατολίσθηκε πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Σύμφωνα μὲ τὶς ἐκθέσεις τῶν πανεπιστημιακῶν ἐπιχειρήθηκε ἡ ἀνάσχεση τοῦ νοσηροῦ ρομαντισμοῦ στὸ ὄνομα τοῦ κλασικισμοῦ καὶ τῆς «raison d' état». Στὴ δεκαετία τοῦ 1860 ἡ ἀκαδημαϊκὴ

33. Βερναρδάκης (1858) στ' - κα'.

34. Βερναρδάκης (1860) ξγ'.

35. Ὁρφανίδης (1860) 186.

36. Ὁρφανίδης (1860) 186.

37. Ὁ Ἰωάννης Βουτσινᾶς (1834-1902) ἀνέλαβε τὴ χρηματοδότηση τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν ποὺ διεξήγαγε τὸ Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὸ 1862 ἕως τὸ 1877. Συνεχίσθηκε ἢ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ μὲ τοὺς ἴδιους ὅρους, ὅπως καὶ ἐπὶ Ἀμβροσίου Ράλλη, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ἀποκλείσθηκε ἡ χρῆση τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Βουτσινᾶ, βλ. *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Μαρίνου Π. Βρεττοῦ* (1866) 341-42, *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Κ. Φ. Σκόκου* 10 (1895) 257-59, *MEE* 7 (1929) 728.

κριτική κτύπησε τὸν ρομαντισμὸ στὴ μορφὴ τοῦ βυρωνισμοῦ, ποὺ τότε γνώρισε τὴν κορύφωσή του, γιατί τὸ ἀπαιτοῦσαν καὶ τὸ ἐπέβαλλαν οἱ περιστάσεις, τὶς ὁποῖες διερμήνευσε ὁ ποιητὴς μὲ τὸ ἔργο του ἐκτελώντας κοινωνικοπολιτικὸ ρόλο.

Εἶναι σημαντικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν περίοδο αὐτὴ ἡ βυρωνικὴ ποίηση ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ πλατύτερο κοινό, κυρίως ἐξαιτίας τῆς μεγάλης κυκλοφορίας τῶν μεταφράσεων βυρωνικῶν ἔργων. Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ βυρωνισμὸς ἐμφανίζεται πλουσιότερος στὰ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, ποὺ συμπληρώνονται ἀπὸ τὶς νέες ιδέες τοῦ ἀναρχισμοῦ καὶ τοῦ μηδενισμοῦ ἢ τοῦ ἀρρωστημένου πεσσιμισμού, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἔξαρση τῆς ἀθείας, καὶ ἐκφράζεται μὲ μεγαλύτερη ἔνταση καὶ πάθος.³⁸

Τὰ αἷτια τῆς ὑπερβολικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ βυρωνισμοῦ καὶ τῆς ἐξάπλωσής του πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν σὲ ποικίλους παράγοντες, φιλολογικὸς καὶ κοινωνικοπολιτικούς. Στὴν πρώτη περίπτωση ἀνήκει ἡ διαμάχη τοῦ ρομαντισμοῦ μὲ τὸν κλασικισμό, ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι πολὺ σημαντικὴ, γιατί καὶ τὰ δύο κινήματα παρουσιάζονται στὸ ἴδιο ιδεολογικὸ σύστημα, ἀλλὰ ὅμως ὁ κλασικισμὸς, ποὺ εἶχε ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὴν ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ, ἐπιδίωξε τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ βυρωνισμοῦ ἀπὸ κάθε δημόσια ἀναγνώριση καὶ ἐπιβράβευση καὶ τὸν ἀνάγκασε ἔτσι γιὰ τὴν υπεράσπισή του νὰ ἐκτραπεῖ σὲ θέσεις περισσότερο ἀκραῖες καὶ ὀπωσδήποτε κραυγαλέες. Πραγματικὰ οἱ κριτὲς μὲ σπουδαιότερους τὴ δυάδα Κωνσταντίνου Παπαρορηγοπούλου – Ἄλ. Ρίζου Ραγκαβῆ ἀπὸ τὴ μία καὶ Κων/νου Ἄσωπιου – Στεφάνου Κουμανοῦδη καὶ Δημητρίου Βερναρδάκη – Ἀθανασίου Ρουσοπούλου ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἦταν στραμμένοι πρὸς τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα καὶ κηρυγμένοι ἀντιρομαντικοί. Ἀνησυχοῦσαν ὅχι μόνο γιὰ τὴ θεματολογία τῶν ρομαντικῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀρχαϊκὴ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν. Γι' αὐτὸ περιορίσαν στὸ ἐλάχιστο τὴν ἀπονομὴ διακρίσεων σὲ βυρωνικὰ ἔργα, ὅπως π.χ. εἶναι τὰ ποιήματα *Ὁ Ἄγνωστος ποιητὴς* τοῦ Ἀχιλλέα Παράσχου (ἔπαινος 1863)³⁹, οἱ *Στόνοι* (βραβεῖο 1866)⁴⁰ καὶ οἱ

38. Ἀναφερόμενος στὰ φαινόμενα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς ὁ Π. Μουλλᾶς ὑποστηρίζει τὰ ἑξῆς: «Ὅ,τι ὡς τώρα ἦταν παράπονο μεταβάλλεται σὲ κραυγὴ διαμαρτυρίας· ἡ μελαγχολία γίνεται κατάθλιψη, ἡ παθητικὴ ἀναμονὴ τοῦ θανάτου ἐνεργητικὴ θανατοφιλία. Παράλληλα ἀνεβαίνει καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς, φθάνοντας ὡς τὴν πρόκληση» Μουλλᾶς (1977) 506.

39. Παράσχος (1863) 113-14, 115.

40. Παπαρορηγόπουλος (1866) 28-33, 62.

Χελιδόνες (ἔπαινος 1867)⁴¹ τοῦ Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου. Τελικὰ ἀνάγκασαν τοὺς δημιουργοὺς τους, μὲ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας, νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς, χωρὶς ὥστόσο νὰ ἀποφύγουν τὴν ἔνταση τῶν ἐκδηλώσεών τους.

Στὴ δευτέρη περίπτωση ἐντάσσεται τὸ θέμα μὲ τὴν ἔξωση τοῦ Ὅθωνα. Ἡ «φοιβόληπτη»⁴² νεολαία εἶχε ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὶς ἀντιοθωνικὲς ἐκδηλώσεις, ποὺ προκάλεσαν τὴν πτώση τῆς βαυαρικῆς δυναστείας. Ἡ ἀναστροφή τῶν νέων μὲ τὴν πολιτικὴ ἐπισημαίνεται ἤδη ἀπὸ τὸ 1859, ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ὡς εἰσηγητὴς τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν ἐκείνου τοῦ χρόνου, μὲ ἀφορμὴ τὴν ὑποβολὴ ἔργων μὲ πολιτικὴ τοποθέτηση,⁴³ μάταια παρατήρησε σ' αὐτοὺς «ὅτι ἀλλοτριωτάτη τῆς ποιήσεως εἶναι ἡ πολιτικὴ».⁴⁴ Σ' αὐτοὺς τοὺς «φοιβόληπτους» νέους, ποὺ εἶναι καὶ ἡ τελευταία γενιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ, συγκαταλέγονταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς «Χρυσῆς Νεολαίας» Ἀχιλλέας Παράσχος, ὁ Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, ὁ Σπυρίδων Βασιλειάδης καὶ ὁ Κλέων Ραγκαβῆς. Ἔτσι, ὁ βυρωνισμὸς, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ φύση του ριζοσπαστικὸς, μὲ τὴ συμμετοχὴ ἐκπροσώπων του στὶς ἐξάψεις, τὶς ὁποῖες προκάλεσε τὸ ἀντιπολιτευτικὸ καὶ ἀνατρεπτικὸ κίνημα τῆς βασιλείας τοῦ Ὅθωνα, βγήκε ὀπωσδήποτε δυναμωμένος.

Ἐπίσης, ὁ βυζαντινισμὸς, ποὺ εἶχε ἤδη σημειώσει τὴν παρουσία του ἀπὸ τὴν προηγούμενη δεκαετία καὶ εἶχε προκαλέσει τοὺς ἀρχαιολάτρεις, θεωρήθηκε ὑπαίτιος τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παρατηρηθεῖ πτώση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ποὺ ὀδήγησε κάποτε σὲ ἀκραῖες θέσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1865 Ἀθανάσιος Σ. Ρουσόπουλος γιὰ τὴν ἀντιχριστιανικὴ θέση τοῦ Κλέωνα Ραγκαβῆ, σχολιάζοντας ὡς ἑξῆς τὸ ἔργο του *Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης*: «ἡ δὲ πολεμία τῷ ἑλληνισμῷ βυζαντινῆ ἱστορία ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν μῖσος ἀκράτητον κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὡς αἰτίας πάντων τῶν τοῦ ἔθνους δεινῶν...».⁴⁵

41. Παπαρρηγόπουλος (1867) 24-30, 56.

42. Ἡ λέξι «φοιβόληπτος» ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς.

43. Ραγκαβῆς (1877).

44. «Ὁ ποιητικὸς διαγωνισμὸς τοῦ 1859 ἔτους», *Πανδώρα* 10 (1859) 29.

45. «Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ γινομένη ἐν τῷ ἑλληνικῷ πανεπιστημίῳ τῆ 9 Μαΐου 1865», *Χρυσάλλις* 3 (1865) 403.

Ἀκόμη, τὸ ἐθνικὸ θέμα ποὺ ἀποτελοῦσε αἰτία ἐπαναστατικῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπογοητεύσεων, μὲ τὴν ἀποτυχία τῆς κρητικῆς ἐπανάστασης (1866-1869), τὸ ἄλυτο πρόβλημα τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ, ὅπως καὶ ἡ καταθλιπτικὴ κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ διαπίστωση τῆς ἀδυναμίας ἐνδὸς κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ, ἀποτελοῦσαν συνεχεῖς προκλήσεις στὰ κοινωνικὰ αἰσθήματα τῶν ποιητῶν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ποίησή τους καὶ ἡ μέχρι θανάτου διαμαρτυρία τους. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω μὴ φιλολογικὰ στοιχεῖα ἐρμηνεύουν ἀπὸ μιὰν ἄλλη σκοπιὰ τὴν ἔξαρση τοῦ βυρωνικοῦ φαινομένου στὸν τόπο μας κατὰ τὴ συγκεκρωμένη ἐποχὴ.

Στὴ δεκαετία τοῦ 1860 μὲ τὴ σωρεία τῶν ἄλυτων προβλημάτων, ἐθνικοπολιτικῶν καὶ κοινωνικοοικονομικῶν, τὴ δεκαετία ποὺ ὁ Μπάμπης Ἄννινος, τοποθετώντας τὴν ἀρχὴ τῆς στὴ Μεταπολίτευση καὶ δικαιολογώντας τὴν ἀπαισιόδοξη ποίηση τοῦ Δημητρίου Παπαρορηγοπούλου καὶ τοῦ Σπυριδῶνος Βασιλειάδη, χαρακτήρισε ὡς «μία τῶν ἀτυχεστέρων περιόδων τοῦ Ἔθνους μας»,⁴⁶ ὁ βυρωνισμὸς γνώρισε τὴν κορύφωσή του. Ὅπως συνέβη καὶ στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες, ὁ βυρωνισμὸς ἔφθασε στὴν ἀκμὴ του, γιατί τὸ ἀπαιτοῦσαν καὶ τὸ ἐπέβαλλαν οἱ περιστάσεις, ποὺ διεριμήνευσε ὁ Ἕλληνας ποιητὴς μὲ τὸ ἔργο του ἐκτελώνοντας κοινωνικοπολιτικὸ ρόλο. Καὶ ἐνῶ τὸ βυρωνικὸ κίνημα στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες ἐξέπνευσε μὲ τὸ τέλος σχεδὸν τῆς ἑκτῆς δεκαετίας τοῦ αἰῶνα, στὴν Ἑλλάδα ὄχι μόνον παρουσιάσθηκε καθυστερημένα, ἀλλὰ σημείωσε καὶ ἄλλη ἐξέλιξη, γιατί λειτούργησαν διαφορετικὰ οἱ πνευματικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες ποὺ δημιουργήθηκαν στὸ νεοσύστατο κράτος, ὅστερα ἀπὸ μία δουλεῖα τετρακοσίων χρόνων.

Διαμάχη Κλασικισμοῦ καὶ Βυρωνισμοῦ

Στὴ δεκαετία τοῦ 1860, ὁ βυρωνισμὸς μπορεῖ νὰ γνώρισε τὴ μεγαλύτερὴ του ἀκμὴ, ἀλλὰ γνώρισε μαζὶ καὶ τὴ μεγαλύτερη ἐπίθεση, ποὺ ἐξάπλωσε ἐναντίον του ὁ κλασικισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσώπευαν κυρίως πανεπιστημιακοὶ δάσκαλοι. Ἡ εὐκαιρία δόθηκε στὴν ἀκαδημαϊκὴ κριτικὴ μὲ τὸν ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1863⁴⁷. Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης,

46. Ἄννινος (1915) 38.

47. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 105-22.

πρώην βυρωνικός ποιητής, έξαπέλυσε δριμύτατη επίθεση κατά του ρομαντισμού και του βυρωνισμού, ώστε ή εισήγησή του θεωρήθηκε αντιρομαντικό και αντιβυρωνικό μανιφέστο. Από τον ονομαστικό κατάλογο των κυριότερων εκπροσώπων του ρομαντισμού, που μνημονεύονται στην εισήγησή του, όπως του Chateaubriand, του Lamartine, του Hugo, του Goethe, της George Sand, του Shelley και του Byron, ο τελευταίος δέχθηκε καταιγισμό πυρών.

Το αντιρομαντικό και αντιβυρωνικό κυρίως πνεύμα του εισηγητή διαγράφεται καθαρά στα έξι απόσπασματα: «Αί ποιητικά παραφροσά του Μαμφρέδου, του Childe Harold, του Γκιαούρ και τόσων άλλων ύποχονδριακών και σπληνικών ήρώων του λόρδου Βύρωνος, ή έλεγειακή μελαγχολία του Λαμαρτίνου, ή καθολική ευσέβεια των Ρενέ και Άτταλά του Chateaubriand και οί κατά των κοινωνικών καθεστώτων φλογερά και εϋγλωττοι παραδοξολογία της George Sand, οί τελευταίοι οϋτοι σπινθήρες του όσημέραι αποσβεννυμένου ποιητικού λύχνου της κατά πολλούς λόγους γεγηρακυίας έσπερίας Ευρώπης, έρρίφθησαν πολύ ένωρίς δυστυχώς και εις ήμάς έδώ τους κατοίκους της Άνατολής και άνέφλεξαν εις τά στήθη πολλών εκ των ήμετέρων ποιητών πάθη φαντασιώδη και άνύπαρκτα, τά όποια εκεί μόνον παρὰ τοις Έσπερίοις έχουσι τον λόγον αυτών εις τας περι αυτους κοινωνικάς, θρησκευτικάς και ήθικάς περιστάσεις, άλλ' οϋδένα λόγον είναι δυνατον να εϋρωσι και εις τον μόλις αναγεννώμενον νεαρον ήμων πολιτισμόν».⁴⁸ Και άλλοϋ: «Ο Βύρων ήτο ύποχονδριακός, κατεπάτησεν οϋ μόνον πᾶσαν ιδέαν κοινήν και οϋτως ειπείν καθεστηκυίαν έν τή θρησκεία, τή ήθική κ.τ.λ., αλλά κατεπάτησε και αυτην την λογικήν· καταπατήσας όμως την λογικήν αντικατέστησεν αυτην δι' έτέρως, της λογικής ή μάλλον ειπείν της σοφιστείας του πάθους. Και ή σοφιστεία αυτη, ή διαλεκτική αυτη σοφιστεία του πάθους του ποιητου είναι τοιαυτη, ώστε οί πτωχοί ήμεις αναγνωσται αναπειθόμεθα και παρασυρόμεθα. Και άλλως δέν είναι δυνατον να γίνη, διότι ήμεις μόνον ειμεθα άδολοι και πτωχοί τῷ πνεύματι θνητοί, εκείνος δέ σοφιστής δαμόνιος, «Έωσφόρος».⁴⁹ Και πιδ κάτω: «Άριστοτέχνηαι δέ περι την γλώσσαν και την λογικήν (διότι άμφοτερα ταϋτα εκπηγάξουσιν εκ μιάς και της αυτης πηγης) άνεδείχθησαν αυτοι μάλιστα οί ύποχονδριακοί και παραδοξολογοί παντός είδους και πάσης χροιάς ποιη-

48. «Ο ποιητικός άγών του 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 113.

49. «Ο ποιητικός άγών του 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 119.

ταί και συγγραφείς, ὁ Βύρων, ὁ Ρουσσώ, ἡ George Sand, ὁ Fallmerayer κ.τ.λ. Ἄπαντες οὗτοι μεταβιβάζουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸν χμαιορικὸν καὶ ψευδῆ τῶν κόσμων, διὰ τριχίνης οὕτως εἰπεῖν γεφύρας. Ἡ τριχίνη αὕτη γέφυρα εἶναι τὰ λαμβανόμενα (les prémisses), τὰ ὅποια, ὅταν ἀναπαισθεῖς τις ἅπαξ ἀποδεχθῆ, δὲν δύναται ἔπειτα νὰ μὴ μεταβῆ καὶ κλεισθῆ εἰς τὸν κλωβὸν τοῦ ψευδοῦς ἐκείνου κόσμου...». ⁵⁰

Θέσεις ἀντίθετες πρὸς ἐκείνες ποὺ ὁ ἴδιος ἔχει ἐκθέσει στὸν πρόλογο τοῦ ἔργου τοῦ *Μαρία Δοξαπατρῆ*, ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφοροῦν τὰ πάθη καὶ τὸ κακὸ στὴν ποίηση. ⁵¹ Ὅπως δὲ εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς πλήρους διαφοροποίησής του ἀπὸ τὸν ρομαντισμὸ, ποὺ εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 1860, καὶ τῆς ἔνταξής του στοὺς κλασικιστές.

Στὸν ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1863 συμμετεῖχε ἐπίσης καὶ ὁ Ἄγγελος Βλάχος μὲ τὸ ἔργο τοῦ *Φειδίας καὶ Περικλῆς*. ⁵² Ὁ πρόλογος τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ ἀντιρομαντικὸ φανέρωμα, ὅπου ἐκτυλίσσεται ἡ ἐπίθεση κατὰ τοῦ ρομαντισμοῦ, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ ὁ Βύρων, τοῦ ὁποῖου ὁ Βλάχος ὑπῆρξε θιασώτης λίγα χρόνια νωρίτερα. Οἱ λόγοι ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Ἄγγελος Βλάχος μαρτυροῦν καθαρὰ τὴ νέα ποιητικὴ τοποθέτησή του, ἄσχετα ἂν δὲν πέτυχε στὴν προσπάθειά του, ὅπως σημειώνει ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διαγωνισμοῦ: «ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ μιμηθεῖ τὸν κλασικὸν λεγόμενον στίχον, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἔμεινεν ὅπως ἦτο ρομαντικὸς. Μιμεῖται τις τοὺς κλασικοὺς ὅχι ὅταν ἐπιμεληθῆ μόνον τοῦ λεκτικοῦ καὶ τῆς ἐξωτερικῆς φράσεως τοῦ λόγου, διότι τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, ἀλλ' ὅταν μάλιστα κατορθώσῃ νὰ διαμορφώσῃ κλασικῶς αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν τῆς ποιήσεώς του, ὅταν κατορθώσῃ νὰ συμπυκνώσῃ ὅλον του τὸν ποιητικὸν πλοῦτον εἰς ὀλίγους σχετικῶς στίχους...». ⁵³

Ὡστόσο παρὰ τὴ δριμύτατη ἐπίθεση ἐναντίον τῆς βυρωνικῆς ποίησης στὸν διαγωνισμὸ τοῦ 1863, τὰ πρωτεῖα τῶν ἐπαίνων, ἀφοῦ βραβεῖο δὲν δόθηκε, ἀποδόθηκαν στὸ βυρωνικὸ ποίημα Ὁ Ἄγνωστος ⁵⁴ τοῦ Ἀχιλλέα Παράσχου. Οἱ κριτὲς ξεχώρισαν τὸ ποίημα γιὰ τὴ μεγάλῃ καὶ σπάνια ἀρετῇ, τὴ γνήσια καὶ ἀληθινὴ ἔμπνευση καὶ ὅχι «διὰ τὰς λογικὰς παραδοξολογίας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ κρηπίδωμα τοῦ ποιήματος». ⁵⁵

50. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1863», *Πανδώρα*, 14 (1863) 119.

51. Βερναρδάκης (1858) ογ' - πθ'.

52. Βλάχος (1863) [α'].

53. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 112.

54. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 113-15. Παράσχος (1881) 7-44.

55. «Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1863», *Πανδώρα* 14 (1863) 113.

Πάντως, ὁ Παράσχος μὲ τὴ διάκριση αὐτὴ κράτησε ψηλὰ τὴ σημαία τοῦ βυρωνισμοῦ ἔστω καὶ διάτρητη, συνέβαλε οὐσιαστικὰ στὴν προβολὴ του στὴν ἐπίμαχη δεκαετία, ἀλλὰ καὶ στὴν κατοπινὴ συντήρησή του ἕως τὸν θάνατό του, παραμένοντας ὁ πιὸ πιστὸς λάτρης τοῦ Byron, μιμητὴς, μεταφραστὴς⁵⁶ καὶ ὑμνητὴς⁵⁷ του.

Ἄν ληφθοῦν ὑπόψη οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις ποὺ δέχθηκε ὁ Byron καὶ ἀπὸ ἐξωακαδημαϊκοὺς κύκλους, τὸ ἔτος 1863 θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ δίσεκτο γιὰ τὸν Ἄγγλο ποιητὴ. Ὡστόσο, ὅπως προαναφέρθηκε, ὁ βυρωνισμὸς συνέχισε μὲ ἔνταση τὴν παρουσία του καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας τοῦ 1860, μὲ τὶς μεταφράσεις τῶν βυρωνικῶν ἔργων, τὶς μελέτες γιὰ τὸν Byron καὶ τὸ ἔργο του, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Βύρων».⁵⁸

Ἡ ἀκμὴ αὐτὴ συνεχίσθηκε καὶ στὶς ἀρχὲς τῆς ὀγδοῦς δεκαετίας τοῦ αἰῶνα ἕως τὸν θάνατο τουλάχιστον τῶν σπουδαιότερων ἐκπροσώπων τοῦ βυρωνισμοῦ (Δ. Παπαρηγοπούλου 1873, Ἴω. Καρασούτσα 1873 καὶ Στ. Βασιλειάδη 1874), ἀλλὰ κατόπιν ἄρχισε νὰ διαφοροποιεῖται. Ἔτσι, ὡς πρὸς τὶς ἐπιδράσεις ποὺ ἄσκησε ὁ Byron μὲ τὸ ἔργο του στοὺς Νεοέλληνες, τὸ κίνημα ἀκολούθησε τὴ γενικότερη τύχη τοῦ ρομαντισμοῦ. Ἀναφορικὰ ὅμως μὲ τὶς ἄλλες ἐκδηλώσεις ποὺ πραγματοποιοῦνταν μὲ μεταφράσεις τῶν ἔργων του, μὲ μελέτες γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ μὲ τὴν ἔντεχνη ποίηση τὴν ἀφιερωμένη καὶ ἀναφερόμενη σ' αὐτόν, συνεχίσθηκε ὁ προηγούμενος ρυθμὸς, ἐξαιτίας κυρίως ἄλλων παραγόντων.⁵⁹

Στοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς τῶν ἐτῶν 1870 καὶ 1876, καθὼς καὶ 1871 καὶ 1873, μὲ εἰσηγητὲς τὸν Θεόδωρο Ὁρφάνιδη⁶⁰ καὶ τὸν Γεώργιο Μιστριώτη,⁶¹ ἀντιστοίχως, διαπιστώνεται ἡ πτώση τοῦ ρομαντισμοῦ καὶ ἡ ἀνυπαρξία τῆς λυρικῆς ποίησης. Σ' ἓναν ἄλλο διαγωνισμό, τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», τρεῖς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο Βουτσιναιῖο ποιητικὸ διαγωνισμό, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1877, ὁ εἰσηγητὴς Ἐμμ. Ροΐδης, ἦταν κατηγορηματικὸς στὴ διαπίστωση τῆς ἀπουσίας βυρωνικῶν ἐπιρροῶν, ἀναφέροντας τὰ ἐξῆς: «Σήμερον οὔτε ἀμαρτωλοὺς ἔχομεν οὔτε ἀκόμη Ἀρόλδους καὶ Μαμφρέδας... ἀλλὰ φρονίμους

56. Κεφαλληναίου (1995) 279-83.

57. Παράσχος (1881) 2-3, (1904) 167-70.

58. Κεφαλληναίου (1984) 269-81.

59. Κεφαλληναίου (1995) 127-44.

60. Ὁρφάνιδης (1876) 10-11.

61. Μιστριώτης (1873) 5-7.

καὶ θετικοὺς ἀνθρώπους... Ἡ ποίησις παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἦτο ἄνθος νεότητος καὶ ὑγείας, σήμερον δὲ ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἐξάνθημα ὀργανισμοῦ νοσοῦντος καὶ θρηῖνος πάσχοντος ἀνθρώπου. Ἄν ἀνακτήσωμεν ποτὲ τὴν προγονικὴν εὐκλειαν πιθανὸν εἶναι ν' ἀναβλαστήσῃ τὸ ἀρχαῖον ἄνθος ἐπὶ τοῦ γενεθλίου αὐτοῦ ἐδάφους. ἂν νοσήσωμεν ὡς οἱ Φράγκοι, θέλουσιν ἐκπορευθεῖ βεβαίως καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων χειλέων ἀληθοῦς ὀδύνης κραυγαί. Μέχρις οὗ ὅμως τὸ ἔτερον τούτων συμβῆ, πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἀντὶ ποιήσεως θέλομεν ἔχει ἢ ψυχρὰς κλασικῶν μιμήσεις ἢ παιδαριώδεις βυρωνισμοῦ παρωδίας». ⁶²

Ο Byron ὡς ρομαντικὸς ποιητὴς εἶχε παύσει πλέον νὰ συγκινεῖ τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ καὶ κατὰ συνέπεια νὰ τὸ ἐπηρεάζει. Στὸν ποιητικὸ διαγωνισμό τοῦ 1875 ὁ εἰσηγητὴς καθηγητὴς Θ. Ἀφεντούλης ἀναφέρει κάποια ὁμοιότητα ⁶³ τοῦ ἔργου *Πανσανίας ὁ Λακεδαμόνιος* τοῦ Α. Ἀντωνιάδου μὲ τὸ ἔργο τοῦ Byron *Οἱ δύο Φόσκαροι*, στὸ ὁποῖο παραπέμπει τὸν συγγραφέα «νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸ δράμα, νὰ τὸ ἐξευγενίσῃ, νὰ τὸ ἀνυψώσῃ, νὰ μελετήσῃ τὸν Βύρωνα ἐν τῷ δράματι *Οἱ δύο Φόσκαροι*», ⁶⁴ γιὰ τὴ διάπλαση μεγαλοπρεποῦς καὶ δραματικοῦ χαρακτήρα. Ἀλλὰ τὸ ἔργο *Οἱ δύο Φόσκαροι* ἐγγράφεται στὸν πολιτικὸ βυρωνισμό, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀρχίσει νὰ ὑπερισχύει τοῦ ρομαντικοῦ καὶ νὰ διαταράσσεται ἢ παράλληλη μακρὰ πορεία τῶν δύο ποιητικῶν τάσεων τοῦ βυρωνισμοῦ, τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονὸς ὅτι στοὺς ἔντεκα καθηγητὲς Πανεπιστημίου, ποὺ ἦταν εἰσηγητὲς ἀρκετὲς φορὲς ὁ καθένας τους στοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς, οἱ τέσσερεις ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ Στέφανος Κουμανούδης, ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης καὶ ὁ Θεόδωρος Ὁρφανίδης ἦταν συγγραφεῖς ἔργων μὲ βυρωνικὲς ἐπιδράσεις, οἱ Φίλιππος Ἰωάννου καὶ Δημήτριος Σεμιτέλος ἐξύμνησαν μὲ τὴν ποίησή τους τὸν Byron, ἐνῶ ποιήματα γιὰ τὸν Ἄγγλο ποιητὴ ἔγραψαν ἐπίσης καὶ ὁ Νικόλαος Σαρίπολος καὶ ὁ Ὅθων Πυλαρινός. Ὁ τελευταῖος μάλιστα μετέφρασε καὶ τὴ βυρωνικὴ ἔμμετρη μυθιστορία *Ἡ πολιορκία τῆς Κορίνθου*. ⁶⁵

62. Ροῖδης (1877) 225.

63. Ἀφεντούλης (1875) 43, 45.

64. Byron (1816). *The Siege of Corinth. A Poem*, London, 7-5. Γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ Πυλαρινοῦ, βλ. Κεφαλληνίου (1995) 322-29.

65. Κεφαλληνίου (1995) 140-41.

Οί πανεπιστημιακοί κριτές αντιμετώπισαν εϋνοϊκά στην αρχή τὸ βυρωνικὸ κίνημα, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τῆς ποιητικῆς καὶ ἱστορικῆς προσωπικότητας τοῦ Byron. Ὡστόσο, ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας του 1850, δὲν δίστασαν νὰ ἐπικρίνουν ἐκείνες τὶς βυρωνικὲς ιδέες ποὺ διαπίστωσαν ὅτι ἐπηρέαζαν ἀρνητικὰ τὴν ἠθικὴ τῆς ἀρτισύστατης νεοελληνικῆς κοινωνίας. Ἔτσι, ἀπομυθοποίησαν, τὸν Byron, ποὺ κανεὶς ὡς τότε δὲν εἶχε τολμήσει νὰ θίξει, καὶ ἐπιδίωξαν μέσα ἀπὸ τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς τοῦ Πανεπιστημίου τὴν ἀναστολὴ τῶν ἐπιδράσεων ἐνὸς νοσηροῦ βυρωνισμοῦ. Ὁφείλουμε, ὡστόσο, νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ ἀρνητικὴ κριτικὴ τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν κατὰ τοῦ λογοτεχνικοῦ βυρωνισμοῦ δὲν μείωσε καθόλου τὸν πολιτικὸ βυρωνισμό καὶ τὴν ἱστορικὴ προσωπικότητα τοῦ Byron, ἡ ὁποία ἀντιθέτως στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα εἶχε λάβει μεσσιανικὲς διαστάσεις στὴν Ἑλλάδα, μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ του ὡς «Πολιτικὸ Μεσσία». Ἡ προσωπικότητά του μαζὶ μὲ τὸ φιλελληνικὸ ποιητικὸ του ἔργο⁶⁶ συνέχισαν ἀδιάκοπα τὴν εὐεργετικὴ παρουσία τους στὸν τόπο μας ἕως σήμερα.

Βιβλιογραφία

- Ἄννινος, Χ. (1888). «Πρὸ τοῦ 1862 καὶ μετὰ τὸ 1862». *Ἐφημερὶς Ἀκρόπολις. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν 25ετηρίδα τοῦ Βασιλέως Γεωργίου*, Ἐν Ἀθήναις.
- Ἄννινος, Χ. (1916). «Βασιλειάδης, Παπαρρηγόπουλος καὶ οἱ περὶ αὐτούς». Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων Ποιητῶν του 19ου Αἰῶνος, 1915-1916. [Φιλολογικὸς Σύλλογος “Παρνασσός”], Ἐν Ἀθήναις, 15, 1-56.
- Ἀσώπιος, Κ. (1853). *Τὰ Σούτσια, ἤτοι ὁ κύριος Παναγιώτης Σούτσος ἐν γραμματικοῖς, ἐν φιλολόγοις, ἐν σχολάρχοις, ἐν μετρικοῖς καὶ ἐν ποιηταῖς ἐξεταζόμενος*, Ἐν Ἀθήναις.
- Ἀσώπιος, Κ. (1857). «Λόγος παραδίδοντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ Πρυτανείαν», *Πανδώρα* 8, 501-510.
- Ἀφεντούλης, Θ. (1875). *Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ ἔτους 1875*, Ἐν Ἀθήναις.
- Βαλέτας, Γ. (1938). «Ἡ Πανεπιστημιακὴ κριτικὴ καὶ ἡ ἐπίδρασή της στὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση», *Νέα Ἐστία* 23, 1813-44.

66. Kefallineou (1999) 16-30, Κεφαλληναίου (2003) 15-27.

- Βερναρδάκης, Δ. Ν. (1855). «Ὁ Πλάνης», εἰς: «Ὁ Ποιητικὸς Ἄγὼν τοῦ 1855», *Πανδώρα* 6, 49-66.
- Βερναρδάκης, Δ. Ν. (1858). *Μαρία Δοξαπατρή: Ποίημα δραματικὸν εἰς πράξεις πέντε*. Ἐν Μονάχῳ.
- Βερναρδάκης, Δ. Ν. (1860). *Κυψελίδαι*, Μέρος α', Ἐν Λειψία.
- Βλάχος, Α. Στ. (1858). «Τίτος καὶ Ὅθων», εἰς: «Ὁ Ποιητικὸς Διαγωνισμὸς τοῦ ἔτους 1858», *Πανδώρα* 9, 73-82.
- Βλάχος, Α. Στ. (1863). *Φειδίας καὶ Περικλῆς*, Ἀθήνησι.
- Byron, G.G. (1966a). «The Two Foscari», εἰς: (ed. E. H. Coleridge) *The Works of Lord Byron: Poetry*. New York, τ. 4, 113-96. [Μτφρ. Λόρδου Βύρωνος, 1880. Οἱ Δύο Φόσκαροι: Ἱστορικὴ Τραγωδία εἰς Πράξεις Πέντε... ὑπὸ Θρασυβούλου Καμαράδου. Ἐν Ἀθήναις].
- Byron, G.G. (1966b). «The Siege of Corinth», εἰς (ed. E. H. Coleridge) *The Works of Lord Byron: A Poem*, New York, τ. 3, 439-96 [Μτφρ. Λόρδου Βάϊρων 1855. Ἡ Πολιορκία τῆς Κορίνθου: Ποίημα... ὑπὸ Ὅθωνος Σ. Πυλαρινού. Ἐν Ἀθήναις].
- Βυζάντιος, Α. (1902). *Ἔργα Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου*, Ἐν Ἀθήναις.
- Δημαρᾶς, Κ. Θ. (1947). «Ἐπαφῆς τῆς Νεώτερης Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας μὲ τὴν Ἀγγλικὴν (1780-1821)», *Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση* 3, 18-22, 52-55 (=1985, *Ἑλληνικὸς Ρωμαντισμὸς*. Ἀθήνα, 21-42).
- Δημαρᾶς, Κ. Θ. (1954). *Ποιηταὶ τοῦ 19^{ου} Αἰῶνα*, Ἀθήναι [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, 12]. (=1985, «Ἡ Ἑλληνικὴ Ποίηση στὸν Δέκατο Ἐνατο Αἰῶνα», *Ἑλληνικὸς Ρωμαντισμὸς*. Ἀθήνα, 167-220).
- Δημαρᾶς, Κ. Θ. (1985). *Ἑλληνικὸς Ρωμαντισμὸς*, Ἀθήνα.
- Ἰωάννου, Φ. (1855). «Ὁ Ποιητικὸς Ἄγὼν τοῦ 1855», *Πανδώρα*, 6, 49-66.
- Καρύδης, Σ. (1857). «Μυρσίνη καὶ Φῶτος», εἰς: «Ὁ Ποιητικὸς Ἄγὼν τοῦ ἔτους 1857». *Πανδώρα* 8, 25-39 καὶ (1859) 10, 25-33.
- Κεφαλληναίου, Ε. (1984). «Περὶ Συλλόγων. Φιλολογικοὶ Σύλλογοι», *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιὰ* 41, 269-81.
- Κεφαλληναίου, Ε. (1995). *Ὁ Lord Byron στὴν Ελλάδα: Ἡ παρουσία του στὴ Νεοελληνικὴ Πνευματικὴ Ζωὴ κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα*, Ἀθήνα (Διδακτορικὴ Διατριβή).
- Kefallineou, E. (1999). *Byron and the Antiquities of the Acropolis of Athens*, Athens.
- Κεφαλληναίου, Ε. (2003). *Τὰ Μάρμαρα τοῦ Παρθενώνα καὶ τὸ Κατηγορῶ τοῦ Μπάϊρον*, Ἀθήνα.
- Κουμανούδης, Στ. (1851). *Στράτις Καλοπύχειρος*, Ἐν Ἀθήναις.

- Κουμανούδης, Στ. (1857). «Ὁ Ποιητικὸς Ἄγων τοῦ ἔτους 1857», *Πανδώρα*, 8, 25-39.
- Μακρυμίχαλος, Στ. Ι. (1970). «Ἡ ἔκδοση τῆς ἡμερηίδας «Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης στὰ 1855», *Ὁ Ἑραριστῆς* 8, 10-32.
- Μιστριώτης, Γ. (1873). *Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ ἔτους 1873*, Ἐν Ἀθήναις.
- Μουλλάς, Π. (1974). «Ἡ διαμάχη Π. Σούτσου - Κ. Ἀσωπίου (1853) καὶ ἡ ἱστορικὴ συγκυρία», *Ὁ Ἑραριστῆς* 11, 132-50.
- Μουλλάς, Π. (1977). «Ἡ Λογοτεχνία ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα ὡς τὴ γενιὰ τοῦ 1880», *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ΙΓ*, 492-514.
- Μουλλάς, Π. (1978). «Σχέσεις τῆς Νεοελληνικῆς μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Λογοτεχνία (1830-1920)», *Δελτίο τῆς Ἑταιρείας Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας* 2, 56-59.
- Μουλλάς, Π. (1989). *Les Concours Poétiques de l' Université d' Athènes 1851-1877*, Athènes.
- Μπαστιάς, Κ. (1951). *Παπουλάκος*, Νέα Ὑόρκη.
- Μπούρας, Ν. Γ. (1965). «Ἡ Γλῶσσα τῶν ποιητῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς», *Πλάτων* 17, 124-85.
- Ὅρφανίδης, Θ. Γ. (1854). *Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος «Ὁ Ἄπατρις» βραβευθέντα τὴν 25 Μαρτίου 1854 κατὰ τὸν ποιητικὸν συναγωνισμὸν τὸν παρὰ τοῦ φιλογενοῦς κυρίου Ἀμβροσίου Ράλλη συσταθέντα*, Ἐν Ἀθήναις.
- Ὅρφανίδης, Θ. Γ. (1860). *Ἅγιος Μηνᾶς: Ἐπεισόδιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως: Ποίημα λυρικοεπικὸν εἰς ἄσματα τέσσαρα*, Ἀθῆναι.
- Ὅρφανίδης, Θ. Γ. (1876). *Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ ἔτους 1876*, Ἐν Ἀθήναις.
- Παλαμᾶς, Κ. (1969). *Ἄπαντα*, Ἀθήνα, τ. 16, 404.
- Παπαδόπουλος, Χρ. Α. (1920). *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἐν Ἀθήναις.
- Παπαρρηγόπουλος, Δ. (1866). *Οἱ Στόνοι (βραβεῖο), εἰς: Κρίσις τοῦ Βουτσιναίου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος ἐν ἔτει Ἀωξς' [=1866]*, Ἐν Ἀθήναις.
- Παπαρρηγόπουλος, Δ. (1867). *Χελιδόνες (ἔπαινος), εἰς: Κρίσις τοῦ Ποιητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ Βουτσιναίου ἐν ἔτει Ἀωξς' [=1867]*, Ἐν Ἀθήναις.
- Παράσχος, Α. (1863). *Ὁ Ἄγνωστος Ποιητῆς (ἔπαινος), εἰς: «Ὁ Ποιητικὸς Ἄγων τοῦ 1863»*. *Πανδώρα* 14, 105-22.

- Παράσχος, Α. (1881). «Ποίημα ἀπαγγελθὲν ἐν τῷ Ἡρώφ τοῦ Μεσο-λογγίου κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια του Βύρωνος», Ἐφ. *Αἰὼν* τῆς 19 Δέκ. 1881.
- Παράσχος, Α. (1881). *Ποιήματα*, Ἀθήναι.
- Παράσχος, Α. (1904). *Ἀνέκδοτα Ποιήματα*. Ἀθήνησι 1, 167-70.
- Πολίτης, Ἄλ. (1969). «Ἡ προσγραφόμενη στὸν Ρήγα Πρώτη Ἐκδοσι τοῦ Ἀγαθαγγέλου», *Ὁ Ἐραμιστής* 7, 173-92.
- Πολίτης, Ν. Γ. (1920). «Δημῳδοὶς δοξασίαι περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα* 1, 14-27.
- Ραγκαβῆς, Ἄ. Ρ. (1860). «Ὁ Ποιητικὸς Διαγωνισμὸς τοῦ 1860», *Πανδώρα*, 25-34.
- Ραγκαβῆς, Κ. (1877). *Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης: Ποίημα Δραματικὸν εἰς Μέρη Πέντε*, Ἀθήνησιν.
- Ροΐδης, Ἐμμ. (1877). «Δραματικὸς Ἀγών. Κρίσις τῆς τῶν Ἀγωνοδικῶν Ἐπιτροπείας», *Παρνασσὸς* 1, 218-25.
- Ρουσόπουλος, Ἄθ. Σ. (1865). «Κρίσις τοῦ Βουσιναίου Ποιητικοῦ Διαγωνισμοῦ γενομένη ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ τῇ 9 Μαΐου 1865: Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης. Δρᾶμα εἰς πέντε πράξεις», *Χρυσάλλις* 3, 402-403.
- Σοῦτσος, Π. (1853). *Νέα Σχολὴ τοῦ Γραφομένου Λόγου ἢ Ἀνάστασις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης Ἐννοουμένης ὑπὸ Πάντων*, Ἐν Ἀθήναις.